

Zofia Frączek

**MODEL NAUCZYCIELA NAUCZANIA POCZĄTKOWEGO
W PERSPEKTYWIE LITERATURY NAUKOWEJ ORAZ
OCZEKIWAŃ UCZNIÓW**

Автор торкається проблеми образу вчителя в освіті. У статті подається історичний розвиток педагогічної думки про професію вчителя і його роль у навчанні і вихованні підростаючого покоління від епохи стародавніх греків до XXI століття. Професія вчителя розглядається як творча професія. Подаються необхідні властивості вчителя початкової школи та експериментальні дані у табличній та статистично-обробленій формі.

Ключові слова: вчитель, учень, вчитель початкової школи, образ вчителя, риси вчителя початкових класів.

Współcześnie w literaturze naukowej stawia się przed nauczycielem bardzo złożone oczekiwania. Eksponuje się między innymi myśl, że powinien on być intelektualistą, nowatorem, animatorem, doradcą dla ucznia, przewodnikiem i instruktorem, diagnostą, a nawet terapeutą. Badania podjęte w tej pracy pokazały, iż wymagania kierowane do nauczycieli nie są tożsame z oczekiwaniami dzieci, które oczekują od nauczyciela nauczania początkowego przede wszystkim tego, aby był on życzliwym, ciepłym i wyrozumiałym, a także otwartym na ich problemy człowiekiem.

Przemiany w zawodzie nauczyciela – rys historyczny

Funkcjonowanie w zawodzie nauczyciela zdeterminowane było epoką, w której on żył i pracował. Starożytni Grecy pragnęli takiego nauczyciela, dla którego ideałem będzie harmonijnie ukształtowany i szczęśliwy człowiek. Nauczyciel miał nie tylko wychowywać uczniów, ale również przygotowywać ich do realizacji obowiązków obywatelskich. Był postrzegany jako mistrz z zakresu działalności gospodarczej, sprawny technik, który swoje doświadczenia przekazywał podopiecznym. Przyjmowany był jako członek rodziny, który miał nauczyć swoich wychowanków sztuki polowania, odwagi, siły ducha oraz sprawności fizycznej. Wyjątek stanowił nauczyciel spartański, którego zadaniem było przygotowanie przyszłego obrońcy kraju, gotowego do najwyższych poświęceń w walce z wrogiem [12, s. 10–11]. W Atenach, nauczyciel zwany pajdagogos, często pochodzenia niewolniczego, traktowany był na równi z rzemieślnikiem. Jego zadaniem była praca nad wykształceniem fizycznym, rozwojem umysłowym, kulturą osobistą oraz obywatelskim przygotowaniem wychowanka do życia publicznego [7, s. 104]. Na przełomie V i VI wieku p. n. e. pojawił się w Atenach odmienny typ nauczyciela – sofista,

który uczył retoryki, prawa, języka, literatury w domach zamożniejszych obywateli [23, s. 47]. Z kolei w Rzymie zawód nauczyciela nie był ani szanowany, ani ceniony. Nauczycielami byli często greccy niewolnicy, albo ludzie, którym nie powiodło się w innych dziedzinach zawodowych. Nauczycieli rzymskich dzielono na nauczycieli nauczania początkowego, średniego, ogólnoliterackiego i studiów retoryczno – prawniczych. Obowiązkiem nauczyciela było przekazywanie wiedzy, natomiast wychowanie moralne realizowali rodzice i przyjaciele. Uczeń miał otrzymać od swojego nauczyciela takie horyzonty rozwoju umysłowego, jakich wymagało imperium [12, s. 13–14]. Natomiast chrześcijaństwo wprowadziło nowy typ nauczyciela posiadającego nieograniczoną władzę nad uczniem. Kontakty pomiędzy nauczycielem a uczniem ograniczały się do stawiania mu przez nauczyciela wymagań. Zadaniem nauczyciela było: nauczanie w aspekcie doktrynalnym i apologetycznym; wychowanie i aktywne przysposobienie ucznia; kształtowanie ucznia przede wszystkim na wyznawcę chrześcijaństwa [12, s. 15]. W średniowieczu zawód nauczyciela wykonywali duchowni i świeccy zakonnicy, którzy uczyli w szkołach katedralnych i klasztornych oraz starsi studenci nazywani wagantami, którzy traktowali swoją nauczycielską działalność jako zajęcie dodatkowe i krótkotrwałe. W tym okresie nauczyciel uważał się za pana i traktował swojego ucznia jak poddanego wymagając od niego posłuszeństwa i uległości [14, s. 146]. Z kolei w epoce renesansu po raz pierwszy zwrócono uwagę na problem godności dziecka. Zadaniem nauczyciela było kształtowanie ucznia na osobę zdolną do własnego, ludzkiego życia i życzliwą dla innych ludzi. Nauczyciel miał postępować z uczniem jak z własnym dzieckiem, bez gróźb i zastraszania go. Od nauczyciela oczekiwano także znajomości potrzeb i psychiki ucznia oraz życzliwości w słowach i nienaganych obyczajów [12, s. 19]. W oświeceniu postulowano, aby zawód nauczyciela wykonywał człowiek rzetelnie wykształcony i umiejący nawiązywać wspólny język z uczniem. Kształcenie umysłów stanowiło priorytetowe zadanie nauczyciela, ale postulowano także konieczność łączenia przez niego nauczania z wychowaniem. Uznawano, iż nauczyciela powinny wyróżniać też zalety osobiste zapewniające mu szacunek w szczególności ze strony ucznia.

Zasadnicze zmiany w zawodzie nauczyciela zaszły pod koniec XVIII wieku. Wtedy to zawód nauczyciela podporządkowano polityce państwa, tworząc jednocześnie jego podstawy prawne i materialne. Praca nauczycielska w tym czasie uzyskała charakter publiczno – prawny. Proces profesjonalizacji nauczycielstwa cechuje: wyodrębnienie nauczycielstwa jako grupy społecznej; wymóg posiadania wykształcenia ogólnego i zawodowego; wprowadzenie uregulowań etycznych – zawodowych w postaci zbioru nauczycielskich powinności wobec przełożonych, rodziców i uczniów; nadanie nauczycielom odrębnych praw i obowiązków [22, s. 30]. Pod koniec XIX i na początku XX wieku można wyróżnić pewne elementy, które przyczyniły się do dalszej profesjonalizacji zawodu nauczyciela. Należą do nich: zorganizowane

doskonalenie zawodowe; nowatorstwo pedagogiczne; podejmowanie służby na rzecz wartości narodowych; tworzenie organizacji zawodowych, a także wysuwanie i doskonalenie koncepcji etyki zawodowej nauczyciela. W latach 1939–1945 nastąpiło zamknięcie polskich szkół na obszarach włączonych do Rzeszy. W tym czasie realizowano konspiracyjne nauczanie na tajnych kompletach. W pierwszych latach po wojnie w zawodzie nauczyciela mogła funkcjonować osoba, która ukończyła liceum pedagogiczne. Po dziesięciu latach od zakończenia wojny wymóg ten został podniesiony do minimum studium nauczycielskiego, a w latach sześćdziesiątych do wyższego studium nauczycielskiego. Następnie funkcję przygotowawczą przejęły kolegia nauczycielskie, studia licencjackie, aż w końcu pełne studia magisterskie [22, s. 31–33]. Dziś są one wzbogacane poprzez szeroką ofertę różnorodnych studiów podyplomowych kwalifikacyjnych i doskonalących, istotnych dla nabywania przez nauczycieli nowych kompetencji i realizacji drogi awansu zawodowego.

Model nauczyciela w myśli pedagogicznej przełomu XX/XXI wieku

Czas transformacji ustrojowej przyniósł ze sobą nowe oczekiwania społeczne, w tym też edukacyjne. Potrzeba radykalnych zmian wyzwoliła wzmoczone poszukiwania badawcze nad kształtem polskiej pedagogiki, a co się z tym wiąże rolę zawodową i zadaniami nauczyciela oraz jego aksjologią. Podmiotem otwartym na społeczne zmiany miał być nauczyciel – intelektualista. Przypisywano mu rolę baczego obserwatora zachodzących przemian społecznych, aktywnego uczestnika procesu edukacyjnego krzewiącego demokrację zarówno w klasie szkolnej, jak i poprzez ukazywanie uczniom właściwego sposobu odbierania świata zewnętrznego. Pojawia się on tu także jako organizator dialogów i uczestnik wymiany między i wewnątrz pokoleniowej. Jednakże nie występuje jako arbiter, ale ten który się przysłuchuje, współtworzy, wysuwa argumenty i wyraża własne poglądy, mówi od siebie, a nie w czyimś imieniu [20, s. 297–318]. Nauczyciel w tym ujęciu jest tożsamością autonomiczną podejmującą działania we własnym imieniu i na własny rachunek, w poczuciu głębokiej odpowiedzialności. Jako jednostka autonomiczna respektuje też potrzeby swoich wychowanków, obce są mu działania wiodące do konwencjonalności zachowań, uległości i podporządkowania. Charakteryzuje go również dociekliwość poznawcza i krytycyzm wobec zewnętrznie narzucanych przypisów roli zawodowej [11, s. 15].

Przejście do nowej jakości życia wymusza na nauczycielu realizację zadań samokształceniowych. Ma on być jednostką zdolną do samokształcenia, gdyż funkcjonowanie w zawodzie nauczyciela wymaga ciągłego doskonalenia się. Treści i problemy samokształcenia nauczycieli wynikają z trzech co najmniej czynników: z istoty i właściwości zawodu nauczyciela; z kierunku przemian i zakresu modernizacji szkolnictwa; z teorii pedagogicznej podejmowanych rozwiązań oświatowych oraz zasad polityki kulturalno-

oświatowej [18, s. 311–312].

Zawód nauczyciela ujmowany jest jako zawód twórczy. Nauczyciel nowator wychodzi poza sztywne struktury systemu klasowo – lekcyjnego, stwarza wciąż nowe sytuacje, mobilizujące do tego, aby doskonalić to, co stworzyli inni [8, s. 115]. Nauczyciel – innowator, to szczególny typ innowatora, to podmiot twórczy w sferze kształcenia i wychowania, którego działania wiodą do rozwoju kultury wychowania, do projektowania i realizacji innowacji pedagogicznych, a w konsekwencji nowych, lepszych efektów kształcenia, do postępu pedagogicznego [21, s. 157]. W ten sposób staje się on współtwórcą demokratycznej, nowoczesnej i maksymalizującej rozwój jednostek szkoły. Przemiany społeczne przyniosły ze sobą zmiany relacji pomiędzy uczestnikami procesów edukacyjnych. Podkreśla się, że nauczyciel nie może ograniczać swej roli do roli osoby, która przekazuje i egzekwuje wiedzę. Jest on raczej przewodnikiem dla uczniów, kimś kto wspiera ich w poszukiwaniu, organizowaniu i wykorzystywaniu wiedzy. Ma on przygotować uczniów do rozumienia świata i kierowania sobą, wychodzenia z sytuacji skomplikowanych. W gruncie rzeczy idzie o przygotowanie ich do kształcenia ustawicznego, które jest niejako symbolem społeczeństwa globalnego. Nauczyciel staje się animatorem procesu kształcenia i wychowania, który wspomaga uczniów w ich rozwoju, uświadamia im ich zdolności i możliwości działań twórczych [1, s. 77]. Oczekuje się od niego, aby kształcił wysoko wyspecjalizowane kadry. Przestaje on być jednak jedynym źródłem wiedzy, a przyjmuje na siebie rolę doradcy ucznia, inicjatora, przewodnika i instruktora, który wspiera go w jego samodzielnej działalności poznawczej, w procesie samokształcenia. Nauczyciel ma być fachowcem w dziedzinie wspierania i stymulowania rozwoju uczniów, który prezentuje im również możliwości wychodzenia poza wiadomości szkolne przyjmując rolę inspiratora twórczych i niekonwencjonalnych działań dzieci i młodzieży [2, s. 109].

Wzrost zagrożeń społecznych związanych z narastaniem wśród dzieci i młodzieży zachowań agresywnych oraz szerzącymi się uzależnieniami od różnego rodzaju środków toksycznych, a nawet mass – mediów, wpisuje współczesnego nauczyciela w nową rolę diagnosty i terapeuty, specjalisty w zakresie udzielania pomocy uczniom w krytycznych dla nich momentach, który aktywnie włącza się w przeciwdziałanie chorobom cywilizacyjnym [15, s. 28]. Współdziała przy tym wszystkim efektywnie z rodziną ucznia i szerszym środowiskiem społecznym.

Różnorodne poglądy badaczy dotyczące osobowości nauczyciela na jaką istnieje zapotrzebowanie, pozwalają stworzyć pewną ich syntezę i konkludować, iż powinien to być człowiek wszechstronnie wykształcony, twórczy, człowiek o innowacyjnym myśleniu i działaniu, otwarty na ucznia, umiejący aktywnie współdziałać i współpracować z szerszymi zespołami ludzi, uznający prawa ludzi do odmienności religijnej i kulturowej, a jednocześnie krytyczny w swoich poglądach oraz przewodnik dla ucznia po świecie wiedzy, umiejętności, a nade

wszystko wartości. Z całą mocą należy podkreślić, że nauczyciel przyjmując na siebie rolę przewodnika uczniów przyjmuje tak naprawdę rolę transmittora i promotora wartości w procesie edukacji [4, s. 44–45]. Staje się kimś, kto kształtuje tak dziś potrzebną świadomość związków pomiędzy historią a przyszłością, kto wskazuje na istnienie pewnych wartości ponadczasowych, ogólnoludzkich i prowadzi ucznia przez proces jego aksjologicznego dojrzewania [3, s. 31]. Jest to szczególnie ważne dziś, gdy często mówimy o odczłowieczeniu współczesnej kultury, o zaniku głębszych wartości humanistycznych w osobowości człowieka, o tym, że wielu z nas zagubiło się w świecie różnych ideologii: religijnych i politycznych fundamentalizmów, pragmatyzmu, hedonizmu, nacjonalizmu, postmodernizmu, feminizmu, libertarianizmu [17, s. 91].

Nauczyciel nauczania początkowego w kontekście rozważań teoretycznych i badań empirycznych

T. Gordon zestawia kilka trudnych do zrealizowania przez nauczyciela wymagań, aby mógł on zasłużyć na miano idealnego nauczyciela. Z wymagań tych wynika, że:

- nauczyciel musi głęboko ufać, że uczniowie mimo wszystko są zdolni do rozwiązywania swoich problemów. Jeżeli zaś nie potrafią ich szybko rozwiązać, nauczyciel musi dostrzec sens podejmowania i realizowania przez dzieci samego procesu poszukiwania i pamiętać, że celem aktywnego słuchania jest ułatwienie znalezienia rozwiązania;

- nauczyciel musi chcieć pomóc uczniom w rozwiązaniu ich problemów i znaleźć na to czas;

- nauczyciel musi towarzyszyć uczniowi przeżywającemu problemy, ale zachować odrębną tożsamość. Powinien przeżywać uczucia dziecka tak, jakby były one jego własnymi uczuciami, nie może jednak pozwolić, aby rzeczywiście się nimi stały, gdyż musi wesprzeć ucznia z pozycji doświadczonego i dojrzałego profesjonalisty;

- nauczyciele muszą szanować prywatność i poufny charakter wszystkiego, co uczeń mówi o sobie i swoim życiu [5, s. 88–89].

W opinii T. Gordona wiara w samodzielność ucznia, wspieranie w rozwiązywaniu trudnych problemów, aktywne jego słuchanie, empatyczne wsłuchiwanie się w jego potrzeby, poświęcanie mu czasu, a także szacunek dla jego prywatności – to oczekiwane dziś od nauczyciela zachowania gwarantujące mu osiągnięcie sukcesu wychowawczego. Szczególnie są one istotne w przypadku nauczyciela nauczania początkowego, który otwiera przed dziećmi szkolną perspektywę funkcjonowania i samorealizacji. Doświadczenia ucznia wyniesione z tego okresu decydują często o całej jego karierze edukacyjnej. Bowiem w okresie edukacji wczesnoszkolnej rozwija się w sposób szczególnie dynamiczny dociekliwość poznawcza dziecka i kształtuje stosunek do nauki, który trwa przez całe życie.

Nauczycielowi nauczania początkowego przypisuje się także konieczność

posiadania umiejętności diagnostycznych, prognostycznych, prewencyjno – korekcyjnych i socjotechnicznych. Umiejętności diagnostyczne przejawiają się w przestrzeganiu praw rządzących procesami wychowania i kształcenia oraz prawidłowości rozwojowych w połączeniu ze znajomością dziecka, jego potrzeb biologicznych, emocjonalnych i psychospołecznych. Należy do nich także uwzględnienie w podejściu pedagogicznym indywidualnych właściwości i możliwości dziecka. Są to umiejętności niezbędne do postawienia diagnozy dotyczącej sytuacji dziecka, grupy dziecięcej oraz środowiska. Natomiast umiejętności prognostyczne wymagają od nauczyciela właściwego wnioskowania o możliwościach rozwojowych dziecka i przewidywania konsekwencji metod postępowania tak, aby wybrać te optymalne. Z kolei umiejętności prewencyjno – korekcyjne obejmują postawienie prawidłowej diagnozy oraz dalsze, skuteczne oddziaływanie pedagogiczne. Idzie tu o realizację zasady rozwoju potencjalnych możliwości dziecka, zapobieganie powstawaniu trudności wychowawczych i kompensowanie wpływu niekorzystnych czynników środowiskowych. Natomiast wyróżnione umiejętności socjotechniczne polegają na formułowaniu zaleceń dotyczących przekształceń społecznych, aby osiągnąć zamierzone cele. Nauczyciel nauczania początkowego powinien znać prawa rządzące grupą dziecięcą oraz umieć nią kierować dla uzyskania pożądaných efektów wychowawczych, zwłaszcza w aspekcie uspołecznienia dzieci. Niezbędną jest tu umiejętność rozwiązywania konfliktów [9, s. 135–136]. Ze względu na to, iż żyjemy w czasach szybko zmieniającej się rzeczywistości społecznej, każdą z przedstawionych umiejętności nauczyciel musi rozwijać i ulepszać przez całe swoje życie wraz z tym, jak zmienia się oblicze szkoły i sam uczeń oraz jego potrzeby.

Dokonując przeglądu badań nad modelem nauczyciela nauczania początkowego prowadzonych na przestrzeni wielu lat, warto zwrócić uwagę na wyniki przedstawione przez J. Maślankę. Oczekiwane od nauczyciela nauczania początkowego cechy podzielono tu na cztery grupy:

– cechy moralne, kierunkowe – miły, życzliwy, wrażliwy, koleżeński, prawdomówny, prostolinijny, sprawiedliwy, bezinteresowny, opiekuńczy;

– cechy prakseologiczno – pedagogiczne – znający i kochający wszystkie dzieci, pracowity, zrównoważony, umiejący przekazać wiedzę, kulturalny, miły, bez nałogów, wyrozumiały, taktowny, odpowiedzialny, konsekwentny;

– cechy intelektualne – mający wiedzę, inteligentny, twórczy, wykształcony;

– cechy zewnętrzne – schludny, reprezentatywny [16, s. 165–167].

Z kolei M. Luchowska, wykorzystując przeprowadzone przez siebie badania, do pożądaných cech nauczyciela zaliczyła takie cechy jak: serdeczny, uśmiechnięty, mobilizujący do pracy wszystkich uczniów, rozwijający ich zainteresowania i zdolności, dbający o ich poczucie bezpieczeństwa i akceptacji [13, s. 11].

Podobne badania przeprowadzone zostały przez M. Prugar. Na ich podstawie wśród ważnych cech osobowych nauczyciela wyeksponowano: dobroć, posiadanie wiedzy, dyskrecję, cierpliwość, sprawiedliwość, wykazywanie się kompetencją nauczycielską i życiową [19, s. 81].

Z badań M. Kwiatkowskiej – Góralczyk wynika, iż do cennych cech nauczyciela klas początkowych należy: szeroka wiedza ogólna, pracowitość, pomysłowość, konsekwencja, logiczność, partnerstwo, innowacyjność, empatia, otwartość, operatywność, kreatywność, cierpliwość, ambicja, elastyczność, zaangażowanie [11, s. 41–43].

Mimo licznych badań prowadzonych nad pożądanymi cechami nauczyciela nauczania początkowego wiedza ta wymaga ciągłej aktualizacji i rozwijania oraz przenoszenia wyników badań do świadomości pedagogicznej nauczycieli. Dlatego też podjęto własne badania pedagogiczne, których celem było:

– ustalenie w jaki sposób uczniowie nauczania początkowego (klas III) postrzegają swojego nauczyciela;

– rozpoznanie jakiej sylwetki nauczyciela oczekują uczniowie.

Dla przeprowadzenia badań przygotowano dla uczniów kwestionariusz ankiety. Mając na uwadze możliwości wypowiedzania się w formie pisemnej badanych dzieci zwrócono się do nich jedynie z trzema pytaniami otwartymi i poproszono o szczerą oraz wyczerpującą odpowiedź. Pytania te przyjęły brzmienie:

1. Jaka jest Twoja pani nauczycielka?

2. Jaką chciałabyś/chciałbyś mieć panią nauczycielkę?

3. Jakiej nie chciałabyś/chciałbyś mieć pani nauczycielki?

Badaniami objęto uczniów pięciu klas trzecich rzeszowskich szkół podstawowych. Łącznie przebadano 118 uczniów. W tej grupie znalazło się 62 dziewczynki (52,5 %) oraz 56 chłopców (47,5 %).

Postrzeżenie nauczyciela przez uczniów

W odpowiedzi na pytanie skierowane do uczniów – «Jaka jest Twoja pani nauczycielka» dzieci odpowiadając najczęściej opisywały swojego nauczyciela przypisując mu same dobre cechy. Przykładem mogą być poniższe odpowiedzi:

– «Moja pani jest pogodna, życzliwa, pomaga nam gdy mamy jakieś problemy»;

– «Moja pani jest miła i uprzejma, potrafi nauczyć mnie różnych rzeczy i mi pomóc»;

– «Lubię moją panią, bo jest wyrozumiała i miła, stawia sprawiedliwe oceny»;

– «Pani jest miła, pogodna, życzliwa i mało krzyczy»;

– «Nasza pani jest pomysłowa, miła i uśmiechnięta, nie można się przy niej nudzić»;

– «Lubię panią, bo jest miła, uprzejma i często nas chwali, pomaga nam i uczy ciekawych rzeczy».

Listę wymienianych przez dzieci cech pozytywnych przybliża tabela nr 1. Należy podkreślić, że badane dzieci wskazywały po kilka cech nauczyciela.

Tabela nr 1

Wskazania ucznia	Liczba wskazań	
	N	%
wesoła, uśmiechnięta, z poczuciem humoru, radosna, pogodna	89	75,42
miła	78	66,10
pomocna, uczynna i życzliwa	76	64,40
sprawiedliwa w ocenianiu	66	55,93
ma dużą wiedzę, mądra, ciekawie tłumaczy i uczy, przekazuje wiedzę	53	44,91
nie krzyczy, jest cierpliwa, wyrozumiała	44	37,28
dobrze organizuje wycieczki i rozrywki, wyjścia ze szkoły	37	31,35
dokładna, uważna	28	23,72
nagradza uczniów, chwali uczniów	25	21,18
przeprowadza ciekawe gry, zabawy	22	18,64
sympatyczna, uprzejma	22	18,64
serdeczna, kochana	19	16,10
najlepsza, najfajniejsza	16	13,55
ładna, ładnie ubrana, ma ładne włosy	16	13,55

Źródło: badania własne

Z wypowiedzi uczniów wynika, że nauczycieli nauczania początkowego pracujących z nimi charakteryzują najczęściej takie cechy jak: poczucie humoru, uśmiech, radosne usposobienie, miłe odniesienie do dzieci, uczynność, życzliwość, pomaganie dzieciom, sprawiedliwość w ocenianiu, mądrość, ciekawy sposób przekazywania wiedzy, cierpliwość i wyrozumiałość. Jak widać dzieci zwracają najczęściej uwagę na cechy moralne i kierunkowe, i te właśnie wymieniają. W dalszej kolejności sytuują cechy prakseologiczno – pedagogiczne i intelektualne. Natomiast najrzadziej wskazują na właściwości z grupy cech zewnętrznych (np. ładny ubiór, wygląd).

Wśród badanych dzieci pojawiły się też takie wypowiedzi, które przypisują nauczycielom pewne negatywne cechy. Obrazuje to tabela nr 2.

Tabela nr 2

Wskazania ucznia	Liczba wskazań	
	N	%
krzykliwa	17	14,40
niemiła	15	12,71
surowa	12	10,16
niecierpliwa	10	8,47
niewyrozumiała	8	6,77

Źródło: badania własne

Analizując dane z tabeli trzeba podkreślić fakt, iż negatywne cechy nauczyciela uczniowie wskazywali bardzo rzadko. Do tych wymienianych należy np.: krzykliwość, surowość, niecierpliwość, niewyrozumiałość. Znow warto zauważyć, iż w wypowiedziach dzieci dominują cechy moralne i kierunkowe nauczyciela.

W dalszej części badań podjęto starania zmierzające do ustalenia oczekiwanej przez uczniów sylwetki nauczyciela.

Oczekiwana przez uczniów sylwetka nauczyciela

Dla rozpoznania oczekiwań uczniów dotyczących sylwetki nauczyciela zwrócono się do nich z pytaniem: Jaką chciałabyś/chciałbyś mieć panią nauczycielkę? Obraz odpowiedzi uczniów na tak postawione pytanie przybliża tabela nr 3.

Tabela nr 3

Wskazania ucznia	Liczba wskazań	
	N	%
miłą	81	68,64
cierpliwą, taką która nie krzyczy, wyrozumiałą	72	61,01
umie wysłuchać, życzliwą, pomagającą	67	56,77
wesołą, uśmiechniętą, żartobliwą, radosną, pogodną	62	52,54
mądrą, która ma wiedzę, dobrze uczy i przekazuje wiedzę	55	46,61
sprawiedliwą	53	44,91
taką, która często nagradza uczniów, która chwali uczniów	51	43,22
która często organizuje ciekawe rozrywki, wycieczki, wyjścia ze szkoły	44	37,28
taką, która organizuje ciekawe gry, zabawy	32	27,11
która potrafi rozwiązywać konflikty	21	17,79
która ładnie wygląda, dba o wygląd	17	14,40

Źródło: badania własne

Analizując przedstawiony w tabeli nr 3 materiał badawczy można wyciągnąć wnioski, iż oczekiwania uczniów dotyczące pożądanej sylwetki nauczyciela wiążą się najczęściej z cechami moralnymi i kierunkowymi oraz prakseologiczno – pedagogicznymi. Dzieci chcą, by ich nauczyciele byli przede wszystkim mili, cierpliwi, wyrozumiali, życzliwi i umiejący ich słuchać, a ponadto, aby mieli radosne i pogodne usposobienie. Mądrość i wiedza nauczyciela (a więc właściwości intelektualne), okazała się być także ważną cechą, ale wymienianą przez uczniów nieco rzadziej. Warto zwrócić uwagę także na to, że dzieci chcą, aby ich nauczyciele byli sprawiedliwi. Należy też podkreślić fakt, iż uczniowie zwrócili także uwagę na bardzo ważną umiejętność nauczyciela – zdolność do rozwiązywania konfliktów, które pojawiają się w klasie, jako grupie społecznej. Oto przykładowe wypowiedzi uczniów:

– «Chciałabym, żeby nauczycielka była miła, wyrozumiała, cierpliwa i wesoła»;

– «Chciałbym, aby pani była miła, pomagająca, żartobliwa, dobrze uczyła i radziła sobie z konfliktami w klasie»;

– «Chciałbym, żeby pani nauczycielka była cierpliwa, miła, uważnie słuchała, często chwaliła i była sprawiedliwa»;

– «Chciałabym, żeby nauczycielka nie krzyczała, była życzliwa, radosna, miła, cierpliwa»;

– «Chciałbym, żeby nauczycielka była cierpliwa, dobrze uczyła, organizowała ciekawe rozrywki, często chwaliła».

Prowadząc badania podjęto również starania zmierzające do ustalenia tych cech, których zdaniem uczniów nie powinien przejawiać nauczyciel. Stąd też zapytano uczniów: Jakiej nie chciałabyś/chciałbyś mieć pani nauczycielki? Zestaw podanych przez dzieci cech przybliża poniższa tabela nr 4.

Tabela nr 4

Wskazania ucznia	Liczba wskazań	
	N	%
niemiłej	85	72,03
niecierpliwej, nerwowej, krzykliwej, złośliwej, surowej	73	61,86
nieprzyjaznej, niesympatycznej, niewyrozumiałej	61	51,69
nudnej, ponurej, smutnej	56	47,45
nieżyczliwej, niepomagającej uczniom	52	44,06
niesprawiedliwej, źle oceniającej	49	41,52
źle uczącej	45	38,13

Źródło: badania własne

Badania pokazują, że dzieci nawiązały tu do pewnych wcześniej wskazanych negatywnych cech, które dostrzegają u swojego nauczyciela. Do cech, których nie chciałyby, aby posiadali ich nauczyciele zaliczyły: niemiłe

odnoszenie się do uczniów, niecierpliwość, krzykliwość, złośliwość, brak wyrozumiałości, ponure i nudne usposobienie, a także nieżyczliwość, czy też niesprawiedliwe ocenianie. Uczniowie wypowiadając się pisali:

– «Nie chciałbym, żeby nauczycielka była niemła, niesprawiedliwa, nudna»;

– «Nie chciałbym, żeby pani była niemła, niecierpliwa, złośliwa, nerwowa»;

– «Nie chciałabym, żeby pani była surowa, niesprawiedliwa, smutna, niewyrozumiała»;

– «Nie chciałabym, aby pani nauczycielka była niemła, krzykliwa i żeby źle uczyła»;

– «Nie chciałbym, żeby nauczycielka była ponura, niesympatyczna, niesprawiedliwa».

Jak wskazują i te wypowiedzi uczniowie wyraźnie cenią sobie nauczycieli charakteryzujących się pozytywnymi cechami moralnymi oraz kierunkowymi, a także prakseologiczno – pedagogicznymi. Można tu odwołać się do słów Marii Grzegorzewskiej i powiedzieć, że im lepszym nauczyciel jest człowiekiem, tym większy wpływ wywiera na swoich uczniów [6, s. 10–13]. Bowiem poprzez swoją prostotę i otwartość na dziecko oraz jego problemy, a także ciepłe, pełne uwagi i wyrozumiałości podejście do ucznia staje się dla niego kimś bardzo bliskim i ważnym. Jest kimś, kogo on chce słuchać i z kim chce spędzać czas. Taki nauczyciel staje się dla dziecka prawdziwym autorytetem, który oddziałuje poprzez swój autentyzm, życzliwość, miłość, sympatię, uważne słuchanie i czas spędzony z dziećmi.

W obliczu zaprezentowanych wypowiedzi dzieci odsłaniających ich prawdziwe oczekiwania wobec nauczyciela z jednej strony, a z drugiej wskazujących nauczycielowi drogę do sukcesu pedagogicznego, wszystkie opisane wcześniej w tym materiale charakterystyki odnajdywane w literaturze, a odnoszące się do współczesnego modelu nauczyciela i zadań jakie się przed nim stawia zdają się być zbędnym, utrudniającym sprawne funkcjonowanie nauczyciela konstruktem teoretycznym, odbiegającym od realiów życia ucznia. Bowiem uczeń, a szczególnie ten, który rozpoczyna swoją edukację szkolną chce w swoim nauczycielu zobaczyć przede wszystkim **życzliwego sobie i prawdziwego człowieka**. Osobę, która jest zainteresowana jego dobrem i zaangażowana w jego rozwój. Kiedy zabraknie tej zwykłej, ludzkiej życzliwości i otwartości na dziecko, to nie są w stanie jej skompensować choćby najdoskonalej rozwinięte wszystkie inne kompetencje nauczyciela.

LITERATURA

1. Dąbrowska E., O nowy model nauczyciela wychowawcy, (w:) *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, red. M. Ochmański, Lublin 1997.
2. Drynda D., *Zadania zawodowe w poglądach i działaniu nauczycieli*, (w:)

- Niektóre aspekty porównawcze edukacji nauczycielskiej, red. Z. Jasiński, Opole 1994.
3. Ferenz K., Nauczyciel jako transmiter i promotor wartości, (w:) Model nauczyciela w zintegrowanej Europie, red. S. Badora, D.K. Marzec, Częstochowa 1995.
 4. Frączek Z., Edukacja aksjologiczna wobec potrzeb współczesności, Rzeszów 2002.
 5. Gordon T., Wychowanie bez porażek, Warszawa 1997.
 6. Grzegorzewska M., Listy do młodego nauczyciela, Warszawa 1957.
 7. Juraś B., Śliwierski B., Pedagogiczne drogowskazy, Kraków 2000.
 8. Kosyrz Z., Wychowanie interpersonalne, Warszawa 1993.
 9. Kwiatkowska M., Podstawy pedagogiki przedszkolnej, Warszawa 1985.
 10. Kwiatkowska K., Procesy integracyjne w Europie i ich implikacje dla kształcenia nauczycieli, (w:) Nauczyciel i problemy jego kształcenia w okresie zmiany społecznej, Studia Pedagogiczne LX, Wrocław-Warszawa-Kraków 1994.
 11. Kwiatkowska – Góralczyk M., Świadomość nauczyciela klas początkowych a współczesne konteksty edukacji, Nowa Szkoła 2003, nr 5.
 12. Legowicz J., O nauczycielu. Filozofia nauczania i wychowania, Warszawa 1975.
 13. Luchowska M., Vademecum nauczyciela klas początkowych, Tarnobrzeg 1995.
 14. Madeja J., Szkic historyczny zawodu nauczycielskiego, Chowanna 1961, nr 2.
 15. Marzec D. K., Nauczyciel wychowawca w zintegrowanej Europie, (w:) Model nauczyciela w zintegrowanej Europie, red. S. Badora, D.K. Marzec, Częstochowa 1995.
 16. Maślanka J., Zaborowski Z., Samoświadomość i samowiedza zawodowa nauczyciela, Warszawa 1989.
 17. Podgórski R. A., Homo socjologikus w strukturze wartości, Rzeszów 2008.
 18. Półturzycki J., Potrzeby i kierunki rozwoju samokształcenia i doskonalenia nauczycieli, (w:) Edukacja- szkoła- nauczyciele, red. J. Kuźma, J. Mortbitzer, Kraków 2005.
 19. Prugar M., O osobowości nauczyciela słów kilka, Życie Szkoły 2001, nr 2.
 20. Rutkowiak J., Edukacyjna świadomość nauczycieli; intelektualizacja pracy nauczycielskiej jako wyzwanie czasu transformacji (w:) Odmiany myślenia o edukacji, red. J. Rutkowiak, Kraków 1995.
 21. Schulz R., Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań, Warszawa 1994.
 22. Smołaski A., Historyczne etapy profesjonalizacji nauczycielstwa w Polsce, Dyrektor Szkoły 2002, nr 3.
 23. Żeleźny E., Nauczyciel i młodzież w procesie polskich przemian, Rzeszów 1992.
-
-